

ستون، نماد قدرت در معماری
هخامنشی

سرسون با نقش شیردال، ماخذ:
www.wikipedia.org

ستون، نماد قدرت در معماری هخامنشی*

مهتاب مبینی** دکتر ابوالقاسم دادور***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۲/۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۰/۸/۱۶

چکیده

معماری ایرانی آینه تمام‌نمایی از اندیشه‌های انسانی است که ارزش‌های اخلاقی، اقتصادی و روحیات معنوی در آن به نمایش گذاشته شده است. شرایط مساعد اقلیمی و جغرافیایی ایران به شکل‌گیری هنر معماری کمک‌شایانی کرده است. در هنر معماری هخامنشی ستون جایگاه ویژه‌ای دارد و همواره یکی از اجزای اصلی در بناها محسوب می‌شود. قدیمی‌ترین کاربرد ستون در معماری ایران در دوره ماد و در تپه حسنلو (سده نهم قبل از میلاد) دیده می‌شود و دوران اوج هنر ستون‌سازی مربوط به پادشاهی هخامنشی است. در این پژوهش به کمک روش اسنادی و به شیوه توصیفی و تحلیلی به بررسی ستون در معماری هخامنشی پرداخته شده است. هدف این پژوهش مطالعه اجزای ستون‌های هخامنشی به منظور نمایش اقتدار و قدرت پادشاهان است. هخامنشیان توانستند با استفاده از هنر بومی و ترکیب آن با هنر سایر ملل و الهام از تفکرات مذهبی و غیرمذهبی به ساخت ستون‌هایی در جهت القای شکوه و عظمت امپراتوری که نشانه‌ای از میل به جاودانگی و استواری بود، بپردازند. استفاده از سرستون‌هایی به شکل گاو، شیر، لاماسو، گریفین نمادی از اقتدار هخامنشیان است.

واژگان کلیدی

هخامنشیان، معماری، ستون، نماد.

* این مقاله مستخرج از پایان‌نامه دکترا با عنوان «پژوهشی بر نمادهای قدرت شاهان در هنر هخامنشی» در دانشگاه الزهراء می‌باشد.

Email: mobini.mahtab@gmail.com

** دکترای پژوهش هنر، دانشگاه الزهراء، شهر تهران، استان تهران

Email: ghadadvar@yahoo.com

*** دانشیار دانشکده هنر، دانشگاه الزهراء، شهر تهران، استان تهران

مقدمه

معماری بیش از ۶۰۰۰ سال قدمت دارد و بیش از سه هزار سال است که پاره‌ای عناصر معماری ایران همچنان پابرجا مانده است، بارزترین این عناصر به کار گرفتن آگاهانه شکل‌های ساده و حجیم و رسوخ شگفت‌آور تزئینات و ایجاد ستون و ستون‌های تزئینی است.

ستون‌های دوره هخامنشی با اشکال گوناگون و تزئینات مختلف و ارتفاع بی‌مانند از دیرباز تا به امروز مورد توجه بینندگان بوده است. پایه ستون‌های ساده و منقوش با تنه‌های باریک ولی مرتفع و همچنین سرستون‌های حیوانی شکل سنگین که بر بالای چند قطعه سنگ تراش خورده قرار دارد، همواره شکوه و عظمت فوق‌العاده‌ای را به نمایش می‌گذارد.

شاید بتوان ستون‌های بی‌مانند هخامنشی را اصلی‌ترین وجه شاخصه معماری هخامنشی در نظر گرفت. در مورد ستون در معماری هخامنشی، ارنست هرتسفلد در کتاب ایران در شرق باستان و رومن گیرشمن در کتاب هنر ایران به طور مختصر به شکل و ساختار ستون هخامنشی اشاره نموده و نیز دکتر علی اصغر میرفتاح در رساله کارشناسی ارشد خود به بررسی سیر تحول ستون در ایران از آغاز تا پایان دوره هخامنشی پرداخته است. اما هدف پژوهش پیش‌رو پاسخ به این پرسش است که چرا ستون در هنر هخامنشی نشانه قدرت و اقتدار می‌باشد؟ و چه عناصری در ساخت ستون بر عظمت و قدرت امپراطوری هخامنشی تاکید می‌کند؟

این مقاله با روش توصیفی و تحلیلی به بررسی ساختار هنر ستون‌سازی در معماری هخامنشی می‌پردازد. در این پژوهش به کمک اسناد و مدارک کتابخانه‌ای به تحلیل ساختار و کاربرد ستون و مفاهیم نقوش به کار رفته در آن پرداخته و اجزای ستون‌های هخامنشی به منظور نمایش اقتدار و قدرت پادشاهان مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

تاریخچه پیدایش ستون

کاربرد ستون در معماری ایران از قدمت بسیاری برخوردار است ولی قدیمی‌ترین بنایی که تاکنون در ایران شناخته شده، بنای ستون دار حسنلو است که قدمت آن به سده نهم قبل از میلاد باز می‌گردد.

در بنای حسنلو بدنه همه ستون‌ها چوبی ولی پایه ستون‌ها از سنگ بود. (میرفتاح، ۱۳۴۸، ۱۱) این ستون‌ها ابتدا توسط ماناها به کار رفتند و بعدها در معماری مادها در گودین‌ا و نوشیجان^۱ به کار برده شدند.

همچنین در گوردخمه‌های کورخ کیچ^۲ و فخریکاه^۳ می‌توان کاربرد ستون را مشاهده کرد. (فیروزمندی و دیگران، ۱۳۸۷، ۲۹) ستون عنصر اصلی معماری مادها بود که هخامنشیان بعدها از آن تقلید نمودند. (ولایتی، ۱۳۸۹، ۸۸) اوج استفاده از ستون در دوره هخامنشی است که گواه این ادعا بقایای کاخ‌های پاسارگاد، شوش و تخت جمشید می‌باشد.

۱- روستای گودین از توابع بخش مرکزی شهرستان کنگاور از استان کرمانشاه می‌باشد و در منتهی‌الیه شرقی این استان در مجاورت استان همدان قرار گرفته است. (میرداودی، ۱۳۷۴، ۴۸)

۲- نوشیجان آتشکده و قلعه‌ای باستانی در ۱۵ کیلومتری غرب ملایر در منطقه‌ای به نام «شورکات» و در کنار رودخانه حرم آباد می‌باشد. با کاوش‌های باستان‌شناسان در این تپه باستانی سه طبقه شناسایی شد که طبقه اول را به مادها، طبقه دوم را به هخامنشیان و طبقه سوم را به ساسانیان نسبت می‌دهند. (میرداودی، ۱۳۷۴، ۵۲)

۳- گوردخمه کورخ کیچ ۲۵ کیلومتری گوردخمه قیز قاپان در همسایگی روستای شورناخ قرار دارد و دارای پایه ستون مکعبی شکل است. (غفوری، ۱۳۸۱، ۳۴)

۴- گوردخمه مادی فخریکاه در نزدیکی شهرمهاباد قرار دارد و در دل صخره‌ای کنده شده است و دارای ستون سنگی و پایه ستون گلدانی شکل است. (سرفراز و فیروزمندی، ۱۳۸۵، ۶۸)

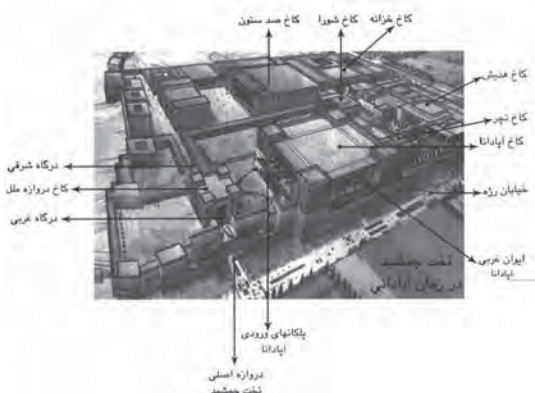
تصویر ۱- سرستون تخت جمشید، ماخذ: شهبازی، ۱۳۸۹، ۷۵

تصویر ۲- ستون‌های معبد نیکه در آکروپولیس، ماخذ: وب سایت ویکی پدیا

تصویر ۳- پایه ستون مکعبی پاسارگاد ماخذ: کخ، ۱۳۸۱، ۹۱

تصویر ۴- نمای بازسازی شده تخت جمشید ماخذ: محمدپناه، ۱۳۸۵، ۷۲

تأثیر ملل دیگر بر ستون‌های هخامنشی

هخامنشیان توانستند سرزمین‌های زیادی را زیر سلطه خود در آورند. این قدرت‌نمایی سبب تقابل فرهنگی و توسعه روابط هخامنشیان با سایر ملل گردید.

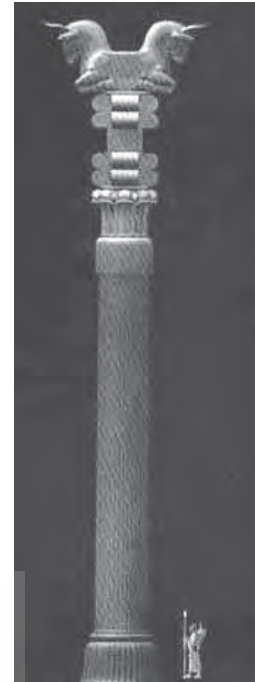
آلبرت شاندر معتقد است، پارس‌ها با ارتباط میان اقوام دیگر، به پیشرفت هنر کمک فراوانی نمودند. در این دوران شاهد نفوذ عناصر فرهنگی هنری سایر ملل در ایران هستیم که در نتیجه ارتباط مستقیم و مداوم ایرانیان و اقوام دیگر حاصل شده است. دانشمندان، هنرمندان صنعتگران و بازرگانان اغلب به درخواست شاهنشاه هخامنشی به مراکز شاهنشاهی آورده و آموزه‌های فرهنگی و تمدنی خویش را در اموری که به کار گرفته می‌شدند به ایرانیان و نمایندگان ملل دیگر عرضه می‌کردند. (کوه کن، ۱۳۸۵، ۲۱) پادشاهان هخامنشی برای اجرای طرح‌های بزرگ معماری که نشان‌گر قدرت و حکمرانی آنان بود از تمام قلمرو امپراتوری خویش صنعتگران، هنرمندان و معماران کارآموده را برای پاسخ به نیاز خود استخدام کردند. (سامی، ۱۳۳۰، ۱۹۳)

با نگاه به ستون‌های هخامنشی می‌توان پی به تأثیرات هنری آشور، مصر، یونان و اورارتو در هنر ستون‌سازی هخامنشی برد. با کمی دقت تأثیر پذیری از ستون‌های ایونی آسیای صغیر مشاهده می‌شود. (تصاویر ۱ و ۲)

سرستون‌های کاخ دروازه ملل به نقش برگ‌ها و غنچه‌های دوازده‌پر و گل نیلوفر آبی و برگ‌های طوماری و پیچکی نخل آراسته است اما شکل کلی پایه و پایه‌های چهار گوشه به سبک ایرانی ساخته شده و ته ستون‌ها با شیارهای افقی از سبک والگوی ایونی گرفته شده‌اند. (Frankfort, 1954, 215) با این اختلاف که در شمال ستون‌ها تزئینات شیاردار افقی در نمونه‌های یونانی از عمق و ضخامت بیشتری برخوردار بوده، در صورتی که در پاسارگاد این بخش با شیارهای کم عمق با ظرافت بیشتری تظاهر می‌کند.

تضاد رنگ پایه ستون‌ها به صورت سنگ آهکی سیاه و سنگ آهکی سفید ظاهر می‌شوند. (تصویر ۳) علی‌رغم تأثیر پذیری از معماری ایونی، این اختلاف رنگ‌ها را نیز می‌توان در هنر معماری اورارتویی مشاهده کرد و شاید هم این رنگ‌های متضاد که در نمونه‌های ایونی نیز نمایش داده شده‌اند ریشه در سنن آسیایی (خاور نزدیک) داشته است. (پرادا، ۱۳۸۳، ۲۰۷-۲۰۸) زیرا در معماری یونانی به ندرت در بخش پاستون‌ها دو نوع سنگ با رنگ‌های متضاد به کار برده می‌شود.

سر ستون‌های به کار برده شده در کاخ‌های پاسارگاد نسبت به بدنه ستون از پیشرفت زیادی برخوردار بوده و از سنگ سیاه و به صورت قسمت قدامی گاو نر یا شیر و یا اسب بوده است. در اطراف چهار دروازه‌ای که در چهار طرف تالار پذیرایی قرار داشت، نقوش برجسته‌ای دیده می‌شود که موضوع حیوانات افسانه‌ای با سر انسان را به صورت

تصویر ۵- نسبت قد ستون به سرباز در تخت جمشید ماخذ: محمدپناه، ۷۴، ۱۳۸۵

تصویر الف- طرح گل نیلوفری ایوان شرقی کاخ آپادانا، ماخذ: شهبازی، ۲۰۲، ۱۳۸۹

تصویر ب- طرح گل نیلوفر وارونه شوش، ماخذ: wikipedia.org

تصویر ۶-د- طرح زبانی نوک پهن، کاخ صد ستون، ماخذ: شهبازی،
۱۳۸۹، ۲۰۳

تصویر ۶-ج- طرح شیروانی ستون های دروازه ملل، ماخذ: گریشمن،
۱۳۴۶، ۲۱۴

تصویر ۷-ب- پایه ستون مکعبی دوتکه ای، کاخ کوروش، ماخذ:
استروناخ، ۱۳۷۹، ۵۱۰

تصویر ۷-الف- پایه ستون مکعبی یک پله ای، کاخ خزانه تخت
جمشید، ماخذ: رجبی، ۱۳۷۸، ۴۲

۱- «ابتدا پایه ستون ها را در جای خود قرار می دادند ولی در بعضی موارد در پایه ستون های پاسارگاد و برازجان (پایه تختانی) مقداری زیر خاک قرار داشت.

۲- استوانه ساقه ستون را در جایش به صورت عمودی قرار داده و در بالا با تیرهای چوبی سقف به هم مرتبط می ساختند.

۳- ساقه ها با تیرهای سقف به هم مرتبط می شدند و برای تقویت بیش تر در داخل ستون ها از الوارهای چلیپایی شکل استفاده می کردند.

۴- بعد از تثبیت ساقه ستون ها، سر ستون ها که حامل های تیرهای چوبی سقف بودند، نصب می شدند. (تجویدی، ۱۳۵۵، ۲۵)

ستون های تخت جمشید

داریوش بزرگ پس از ساختن کاخ آپادانای شوش دستور داد برای پذیرایی از میهمانان و نمایندگان کشورهای تابعه امپراتوری ایران در زمان جشن های آغاز سال نو مجموعه کاخ های شاهانه عظیم و با شکوه پارسه (تخت جمشید) را در دامنه کوه رحمت بسازند. (تصویر ۴)

از بررسی کتیبه های به جا مانده در این کاخ ها چنین

نگهبانان، دروازه های ورودی تالار نشان می دهد که نظیر این گونه حیوانات تخیلی در کاخ های شوش و تخت جمشید نیز با عظمت و ابهت خاصی نمایش داده شده اند. (سرفراز و فیروزمندی، ۱۳۸۵، ۱۱۷) هر تسفلم معتقد است تصویر گاو نرو ماهیت مرکب بر روی سر ستون ها در تخت جمشید می تواند از اورارتوها نشأت گرفته باشد. (هرتسفلد، ۱۳۸۱، ۲۴۸)

روش ساخت ستون های هخامنشی

پی ریزی ستون ها در کف از عواملی است که باعث شده بعد از ۲۵۰۰ سال هنوز این ستون ها پابرجا باشد. هخامنشیان برای تهیه سنگ های مورد نیاز خود به تراشیدن کوه در شمال سیوند معروف به تب کرم یا کوه الماس پرداختند. آن ها سنگ های سیاه را از کوه تنگ سیاه جنوب غربی پاسارگاد و از کوه های تنگ بلاغی می آوردند. (سامی، ۱۳۳۸، ۳۱)

در ساخت ستون ها از پیشرفته ترین اصول فنی و مهندسی استفاده کرده اند و هخامنشیان موفق به ساخت ستون هایی شده اند که نه تنها بار سقف را تحمل می کرد بلکه توانسته بود در مقابل زلزله و حتی گرما و سرما و دیگر عوامل تخریب کننده مقاومت نمایند. مراحل ساخت ستون ها به شرح زیر است:

۱- سیوند در شهرستان مرودشت فارس، همان سیوند پارس متشکل از سی+وند به معنای سی قوم پارس می باشد که این مکان از سی قوم تشکیل شده بوده. بنا بر شواهد محل زندگی یا محل گردهمایی سران و بزرگان اقوام پارسی در زمان هخامنشیان و حمل سنگ های تخت جمشید در یک منطقه خوش آب و هوا بوده است (ویکی پدیا)
۲- تنب کرم (کوه الماس) در شهرستان پاسارگاد، بخش مرکزی، دهستان کمین، روستای قوام آباد، کوه تنب کرم، جنوب شرقی معدن الماس بری سیوند واقع شد. (ویکی پدیا)

تصویر ۷-د- پایه ستون مکعبی با شال ستون سیاه، ماخذ: wikipedia.org

پادشاه و تقدیم هدایا به تخت جمشید می آمدند. (محمدپناه، ۱۳۸۵، ۷۲) آن چه بیش از همه ما را به شگفتی وا می‌دارد رعنائی ستون‌هاست که در تمدن‌های مدیترانه‌ای، مصری و هلنی کاملاً بی سابقه و ناشناخته است. شیارهای کاملاً به هم فشرده این ستون‌ها ارتفاع آن‌ها را نمایان‌تر می‌سازد و پایه‌های بسیار بلند و سرستون‌های چند طبقه آراسته به نقوش حیوانات خیالی، به این ارتفاع، ارزش و اعتبار بیش‌تر می‌دهند. این ستون‌ها تناسب‌های فضاهای داخلی را که سابقاً در زمان کوروش کبیر در کاخ پاسارگاد وجود داشتند، تثبیت می‌نماید. (راستی و خزایی، ۱۳۹۰، ۶۹)

تفاوت ستون‌های تخت جمشید و پاسارگاد

بین روش‌های ستون‌سازی تخت جمشید و پاسارگاد اختلافاتی وجود دارد، از آن جمله، در مکان مقدم‌تر (پاسارگاد) میله ستون‌ها از سنگ بوده اما در تخت جمشید بیش‌تر میله ستون‌ها طبق بازسازی‌های صورت گرفته از چوب و اندود بوده است. در پاسارگاد میله ستون‌ها همه صاف هستند و تمام پایه ستون‌ها یک‌ته ستون دو تکه و یک مدور دارند، که این نوع توروس^۱ از آسیای صغیر و بین‌النهرین می‌باشد. توروس ستون‌های کوچک اغلب دارای شیارهای افقی بوده، و از عناصر یونانی می‌باشند (تصویر ۳)، ولی در تخت جمشید همه میله ستون‌ها دارای شیارهای عمودی بوده ولی برخلاف پاسارگاد توروس‌ها صاف هستند. (Herzfeld, 1941, 239) (تصویر ۶ ب)

ستون‌های کاخ بار پاسارگاد، صاف و بدون شیار هستند و این خود گواه این مطلب است که حجاری و معماری پاسارگاد زاینده‌اندیشه و سلیقه هنرمندان ایرانی بوده و از تأثیر صنایع سایر اقوام به دور می‌باشد. قابل توجه است که از این نوع پاستون‌های پاسارگاد در آناتولی و بین‌النهرین نیز یافت شده است. (سامی، ۱۳۴۸، ۷۲)

برای تزئین ستون‌های تخت جمشید ساقه ستون‌ها را شیاردار و پایه ستون‌ها را گلدانی شکل می‌ساختند، این

تصویر ۷-ج- پایه ستون مکعبی سه تکه‌ای، اختصاصی کاخ کوروش پاسارگاد، ماخذ: نگارندگان

برمی‌آید که در زمان داریوش، کار ساخت کاخ‌های آپادانا و تچر آغاز شده است.

پس از داریوش هم پسرش خشایارشا، علاوه بر تکمیل آپادانا، کاخ‌های دروازه ملل، صد ستون، هدیش و کاخ ملکه را به این مجموعه اضافه کرده و پس از او هم اردشیر اول کار ساخت کاخ سه دروازه (شورا) و ساختمان بایگانی اسناد را به پایان رسانده است. (محمدپناه، ۱۳۸۵، ۷۰)

تعداد ستون‌های فراوانی با کاربردهای مختلف در تخت جمشید به کار رفته است که هر یک از نظر ساختار در هر کاخ تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند. طرح‌های سر ستون‌ها که شامل گاو، شیر، عقاب و همچنین موجودات فاسانه‌ای با صورت انسان و بدن گاو است، زیباترین شکل سر ستون‌های هخامنشی را دارد که نشان از خلاقیت هنری سازندگان این ستون‌ها دارد. عمده ستون‌های حجاری شده زمان هخامنشی در طول دوران داریوش اول و خشایارشا تراشیده شده‌اند. طراحی‌ها و سبک در دوران سلطنت داریوش شکل گرفت و در زمان حکمرانان بعدی به همان حال پایدار ماند. (رف، ۱۳۸۱، ۱۶۴) وزن ستون‌ها در دوره خشایارشا بیش از ۷۰ تن بوده و در کاخ آپادانا داریوش هر ستون به تنهایی ۱۵ تن وزن داشته که از سنگ یکپارچه ساخته شده بود. (پورعبدالله، ۱۳۷۷، ۱۲۵)

نسبت قدسربازان به ستون‌ها نشان دهنده ارتفاع این ستون‌ها می‌باشد که به بیست متر می‌رسید. (تصویر ۵) این ارتفاع نشان دهنده عظمت و وسعت کار معمار در ساخت ستون‌های هخامنشی است.

اما نکته قابل تأمل در مورد کثرت تعداد ستون‌ها در معماری هخامنشی نشان از نوعی هماهنگی و استحکام در ساخت بنا و گویای مفهوم قدرت در هنر هخامنشی بود. هدف از ساخت ستون‌ها با سر ستون‌هایی از موجودات غول پیکر، نمایش شکوه و اقتدار پادشاهان هخامنشی به نمایندگان و مهمانانی بوده که در مراسم نوروز برای دیدار

۱- ستون سنگی در شیوه ایونی به جای این که به طور مستقیم روی سکوی پله دار قرار گیرد، بر روی پایه ستون دایره‌شکلی که از سنگ یکپارچه تراشیده شده و دارای فرورفتگی‌هایی نیز می‌باشد، قرار می‌گیرد. این سنگ حجاری شده روی یک لوحه سنگی مربع شکل قرار دارد که به این نوع پایه ستون در شیوه ایونی توروس گفته می‌شود. (غفوری، ۱۳۸۱، ۴۵)

تصویر ۹- سرستون با نقش گاو، ماخذ: نگارندگان

تصویر ۸- سرستون با نقش گاو مرد، ماخذ: دادور و مبینی، ۱۳۸۸، ۲۱۴

بسیار ظریف تزئین یافته است. این طرح به صورت گل رو به بالادر ایوان شرقی آپادانا (تصویر ۶ الف) و نیز در کاخ شوش به شکل وارونه به کار رفته است. (تصویر ۶ ب)

۲- طرح شیروانی: طرحی ساده با خطوطی موازی که در مقطع اتصال دو خط نوک تیز است که از نظر شکل و معنایی نشان دهنده قدرت و نیرومندی بیش تر است و در ستون های کاخ دروازه ملل می توان یافت. (تصویر ۶ ج)

۳- طرح زبانی: طرحی شبیه شکل Λ به دو صورت نوک پهن و نوک تیز که به طرح زبانی معروف است و در پایه ستون های کاخ صد ستون و نیز کاخ خشایارشا و ایوان غربی آپادانا به دست آمده است. این طرح با گل برگ های کاسه ای شکل در قسمت بالای آن مزین شده است. (تصاویر ۶ د)

ب- پایه ستون های مکعبی شکل (تصاویر ۷ الف، ب و ج) که عبارتند از:

۱- پایه ستون مکعبی یک پله ای که در کاخ خزانه تخت جمشید می توان مشاهده کرد. (تصویر ۷ الف)

۲- پایه ستون مکعبی دو پله ای سنگ سیاه و سفید (دو تکه ای) که در ایوان غربی و شرقی کاخ کوروش در پاسارگاد به دست آمده است. این پایه ستون قسمت شال آن با طرح های شیارهای افقی تزئین شده است. (سامی، ۱۳۳۸، ۷۳) (تصویر ۷ ب) همچنین پایه ستون مکعبی دو پله ای از سنگ سیاه در تالار مرکزی آپادانا تخت جمشید

درحالی است که در پاسارگاد کار تزئین ستون ها با کاربرد چشمگیر تنوع رنگ همراه بود. (Katrak, 1975, 90)

تعداد شیار ساقه ستون ها بر حسب قطر ستون زیاد و کم می شد، ستون های آپادانا با ۱۶۷ سانتی متر قطر، دارای ۵۲ شیار، ستون های صد ستون با ۹۵ سانتی متر قطر دارای ۳۲ شیار و ستون های کاخ تچر (تالار آیینه) با ۵۵ سانتی متر قطر دارای ۲۴ شیار می باشند و البته قطر ستون ها در این دوره برای حمل بار سنگین سقف هر چه بالاتر می رفت، باریک تر می شد. (سامی، ۱۳۴۸، ۴۱)

درستون های تالار ستون دار پاسارگاد از ساقه های سنگی سفید استفاده می شد و پایه آن شکل مربع و رنگ سیاه داشت. (گیرشمن، ۱۳۴۶، ۱۳۲) پاستون شیاردار افقی، پاستون به صورت گچ بری بزرگ هلال تنها در دوره ساخت پاسارگاد بوده و در دوره های بعدی و دیگر مکان های هخامنشی از این نوع پاستون دیده نمی شود. (Katrak, 1975, 93)

انواع پایه ستون های هخامنشی

الف- پایه ستون های گلدانی شکل (تصاویر ۶ الف، ب، و د) که طرح های آن عبارتند از:

۱- طرح گل نیلوفری و غنچه نیلوفری زنجیری: که در کاوش های بخش جنوبی صفا تخت جمشید به دست آمده است. این طرح با الهام پذیری از ستون های مصر، با برگ های درخت خرما و گل نیلوفر آبی به صورت نقش برجسته های

تصویر ۱۱- سرستون با نقش شیر، ماخذ: رجبی، ۱۳۷۸، ۴۵

تصویر ۱۰- سرستون با نقش شیردال، ماخذ: wikipedia.org

تصویر ۱۲- پایه ستون‌های کتیبه دار از همدان، ماخذ: الن، ۱۳۸۸، ۱۱۶

تصویر ۱۲- ستون‌های آرامگاه داریوش، نقش رستم، ماخذ: نگارندگان

یک متر که در کاخ بار کوروش در پاسارگاد و در دروازه پاسارگاد به کار رفته است.

۳- شالی ستون‌های سنگی شیردار : داریوش اول در تحولی شگرف در معماری و با در دست داشتن امکاناتی مناسب اقدام به ایجاد شیرار بر روی شالی ستون‌های شوش نمود . تعداد شیرارهای شالی ستون بسته به قطر آن متفاوت است. به عنوان نمونه تعداد آن‌ها ۵۲ عدد در ایوان شرقی آپادانا تخت جمشید و ۲۴ عدد در کاخ تچر می‌باشد. (تصاویر الف و ج) (فیروزمندی و دیگران، ۱۳۸۷، ۳۵)

به کار رفته است.

۳- پایه ستون مکعبی دو پله ای سنگ سیاه و سفید (سه تکه‌ای) که در کاخ اختصاصی کوروش به کار رفته است. (سامی، ۱۳۳۸، ۲۸) (تصویر ۷ ج)

۴- پایه ستون مکعبی دوپله‌ای باشال ستون سیاه‌بدون شیرار: این نوع پایه ستون با طرحی ساده تنها در کاخ برزجان^۱ به دست آمده است. (فیروزمندی، ۱۳۸۳، ۲۱۶) (تصویر ۷ د) پایه ستون‌های مکعبی اصولاً فاقد تزئینات هستند به جز در کاخ کوروش که شال ستون شیرارهای افقی دارد.

انواع شالی (تنه) ستون‌های هخامنشی

۱- شالی ستون‌های چوبی: هخامنشیان در کاربرد شکل‌های قابی معمار، به ویژه در دو محل خزانه و حرمسرای تخت جمشید از شالی ستون‌های چوبی استفاده کرده‌اند که یا فاقد سر ستون بود یا سرستون‌هایی از چوب داشت که همراه تنه ستون‌ها در آتش سوزی تخت جمشید از بین رفته‌اند.

۲- شالی ستون‌های سنگی ساده: در معماری پاسارگاد می توان شالی ستون‌های بلند و باریک را مشاهده کرد. (تصویر ۳) ستون‌های با ارتفاع ۱۳ متر و قطری در حدود

نمودار ۱- اهمیت کاربردی ستون در بناهای هخامنشی

۱- کاخ برزجان کاخ کوروش (دشتستان) واقع در شهر برزجان در استان بوشهر. (ویکی پدیا)

تصویر ۱۵- پایه ستون با نقش گل نیلوفر، ماخذ: شهبازی، ۱۳۸۹، ۲۰۱

تصویر ۱۶- سرستون با نقش گاو، ماخذ: wikipedia.org

تصویر ۱۴- نقش گل نیلوفر در دستان داریوش، تخت جمشید، ماخذ: کخ، ۱۳۸۰، ۱۱۱

سر ستون‌های به شکل شیر فقط در ایوان شرقی کاخ آپادانا، یعنی تنها ایوانی در کاخ‌های تخت جمشید که رو به مشرق (به طرف طلوع خورشید) ساخته شده، قرار گرفته بودند بنابراین بین شیر و مهر که ایزد برآمدن آفتاب و فروغ ناشی از خورشید است ارتباط وجود دارد. «اوست که پیش از برآمدن خورشید تیز است، از فراز کوه برابر البرز بر می‌آید و با زینت‌های زرین خویش سراسر خانمان‌های ایرانیان را می‌نگرد.» (قائم مقامی، ۱۳۴۵، ۱۱۴)

سر ستون‌های هخامنشی به دور از عناصر بیگانه بوده و این سر ستون‌ها طوری تعبیه می‌شدند که پشت حیوان به صورت صاف بوده و یک تیر چوبی بر روی آن قرار می‌گرفت و این تیر از یک ستون به ستون دیگر متصل می‌شد و سقف را نگه داری می‌کرد. (غفوری، ۱۳۸۱، ۴۹)

اهمیت کاربردی ستون در بناهای هخامنشی

۱- کاربرد نمادین ستون: استفاده از ستون در مقابر صخره‌ای در دوران هخامنشی تزئینی بوده و می‌توان گفت تداعی کننده استواری و میل به جاودانگی بوده است. (شکاری نیری، ۱۳۷۰، ۵)

در مقبره داریوش در نقش رستم ستون پایه‌های دو طبقه و مکعب شکل، سر ستون‌های کله گاوی و حمال‌های چوبی متکی بر گرده گاوها، همه با نمونه‌های کاخ داریوش منطبق است. (تصویر ۱۲) و نمونه‌ای از ستون‌هایی است که جنبه نمادین داشته و داریوش با استفاده از ستون‌های گاوسر، عظمت و شکوه شاهنشاهی‌اش را بر درگاه مقبره‌اش تکرار می‌کند. دلیل این کار را می‌توان ناشی از آن دانست

انواع سر ستون‌های هخامنشی

۱- به شکل گاو مرد: یکی از نمادی‌ترین سرستون‌های به کار رفته در تخت جمشید سرستونی با بدن گاو و سر انسان است. (تصویر ۸) نمونه‌ای از این سرستون در حفاری‌های کاخ شورا و جلوی محله سر بازان کشف شده است. (محمودی، ۱۳۷۷، ۱۷۹)

۲- به شکل گاو: سر ستون‌های به شکل گاونر بر روی ستون‌های دروازه ملل، تالار هشتی دروازه بزرگ تالار مرکزی ایوان شمالی و غربی کاخ آپادانا، ستون‌های تالارهای تخت ایوان شمالی کاخ آپادانا استفاده شده است. (تصویر ۹) (فیروزمندی و دیگران، ۱۳۸۷، ۳۵)

استفاده از نقش گاوهای اسطوره‌ای در بین‌النهرین و به ویژه در معماری عیلامی و آشوریان به عنوان نگهبان ساختمان‌ها عمومیت داشته و شاید در معماری هخامنشی نیز این حیوانات الهام گرفته از عیلامی‌ها و آشوریان باشد.

۳- به شکل شیر دال (عقاب و شیر): نقش برجسته شیر دال را در نقوش برجسته آشوری نیز می‌توان دید که نمونه‌ای از آن در تخت جمشید به دست آمده است. (تصویر ۱۱)

۴- به شکل شیر: یکی دیگر از سر ستون‌های هخامنشی استفاده از دو شیر است که پشت به هم داده‌اند. این سرستون را در ایوان شرقی کاخ آپادانا تخت جمشید می‌توان مشاهده کرد. (تصویر ۱۲) نقش شیر در اسطوره‌های ایران و بین‌النهرین بسیار به چشم می‌خورد. تکه‌ای از سر یک شیر در پاسارگاد توسط هرتسفلد کشف شد که کاربرد این نوع سر ستون را در پاسارگاد نیز مطرح می‌کند.

خط‌های مستقیم و صاف، با سطح بدون تزئین بر روی پایه ستون‌ها از پایین به بالا کشیده شده‌اند. عناصر تصویری بین دو خط، به شمشیر صاف و برنده می‌مانند که با در کنار هم قرار گرفتن این عناصرها تصویر ترکیب‌بندی استوار و دلپذیری را به وجود می‌آورند. در این نقش‌ها استحکام و پایداری همراه با رویش و کشش به سوی بالا تداعی می‌شود. «این خط‌های صاف و محکم (تصویر ۶ج) که تناسب و معنای خوب و به جایی با جایگاه‌شان (دروازه ملل) دارند، قدرت جادویی شاهانه و نگهبانان دروازه را به افرادی که وارد کاخ می‌شدند یا در نوز برای بار عام از ملل مختلف به پارسه می‌آمدند القا می‌کرده است.» (راستی و خزایی، ۱۳۹۰، ۷۱)

انواع نمادهای قدرت در ستون‌های هخامنشی

تجلی قدرت از دوره باستان بر روی آثار هنری و معماری رایج بود اما شکوه این قدرت نمایی در معماری هخامنشی به اوج رسید. داریوش در کتیبه‌های خود به برپایی کاخ‌های با شکوه اشاره می‌کند تا اهورامزدا او و مردم سرزمینش را در برابر نامالیقات محافظت کند. داریوش شاه در کتیبه شوش می‌گوید «به خواست اهورمزدا من بسیاری ساختمان‌ها را تکمیل کردم که قبلا رها شده بود. دیدم که دیوارهای دژ (در شوش)، که قبلا ساخته شده بود، با مرور زمان مخروبه شده و من آن را دوباره ساختم. این‌ها بندها درهایی که من ساختم.» (بروسیوس، ۱۳۸۸، ۱۲۴) به عبارتی برپایی کاخ‌ها توسط شاهان با کمک اهورامزدا، جنبه‌ای مقدس داشته و به نمایش قدرت و مشروعیت شاه بر فرمانروایی بر مردم و سرزمینش اشاره می‌کند. نمادهای قدرت که در ستون‌های هخامنشی نقش گردیده‌اند به شرح زیر است:

۱- **گل نیلوفر:** بعضی نمادهای مصری به نقش‌های تزئینی بین‌النهرین راه یافتند و از آن طریق به ایران آمدند. برای مثال نیلوفر را به عنوان نماد قدرت، ابتدا در دست آشوربانیپال (۶۶۸-۶۳۱ ق. م) می‌یابیم و بعد به همان کیفیت در دست داریوش اول در تخت جمشید (تصویر ۱۴) گل نیلوفر در دست فرد، نشانه این است که از خاندان پادشاهی است و نقش آن در پایه ستون‌ها تأکیدی بر قدرت آن‌ها در حفاظت از کاخ‌ها و شاهنشاهی هخامنشی است.

«نیلوفر در مصر یکی از نمادهای ظهور آفتاب بود، به این معنی که بنا به یکی از افسانه‌های خلقت مصریان، آفتاب نوباوه از نیلوفری برخاست که خدای آب‌ها به نام نون حمل می‌کرد، و بعد به کار خلقت دنیا مشغول شد و این نون را اغلب در حال برداشتن آفتاب به سمت آسمان‌ها نمایش می‌دهند. باور مصریان و تجسمات آن‌ها مسلمانا الگویی جدید برای ترکیب گل نیلوفر با گل آفتابگردان به عنوان نمادهای مهر و آپم نیا ۲ در برابر هخامنشیان گذاشت.» (سودآور، ۱۳۸۴، ۱۰۰-۱۰۱)

گل نیلوفر در دست پادشاهان هخامنشی، بر دیوار

تصویر ۱۷- سرستون با نقش شیر، ماخذ: Aftab.com

که داریوش تفاوتی میان خانه این جهانی و سرای ابدی خود نمی‌دید و می‌خواست از تلفیق قدرت و صولت خاندان‌اش حتی در خانه خاک نیز چیزی نکاهد.

۲- **کاربرد ستون به عنوان یادمان:** ستون‌های تخت جمشید و پاسارگاد یادمانی از هنر و همچنین تعداد ستون‌های به کار رفته در کاخ آپادانا و ستون‌های تالار صد ستون، قدرت و عظمت پادشاهی هخامنشی را تداعی می‌کند. پایه ستون کتیبه دار شوش از داریوش، شاه را با لقب شاه شاهان و پسر ویشناسب معرفی می‌کند. همچنین بر روی قطعاتی از پایه ستون‌های کتیبه دار اردشیر دوم، شاه می‌گوید «به یاری اهورامزدا، ناهید و مهر، این است کاخی که برافراشتم» (تصویر ۱۳) ستون‌ها به عنوان پایه‌های بنای کاخ‌ها، القاب قدرت و عظمت شاهان را با نقش و کتیبه بیان می‌کنند.

۳- **کاربرد ستون در معماری:** ستون به عنوان وسیله‌ای برای نگه‌داری سقف کاربرد فراوانی داشت. «همچنین ستون‌ها تناسب فضای داخلی بنا را تثبیت می‌کند.» (میرداودی، ۱۳۷۴، ۱۳) ستون و اجزا آن بیش از هر عنصر معماری دیگر دوام و بقا داشته، چنانچه با گذشت سده‌ها از ساخت کاخ‌ها، مهم‌ترین عنصری که به چشم می‌آید و اغلب سالم مانده ستون می‌باشد.

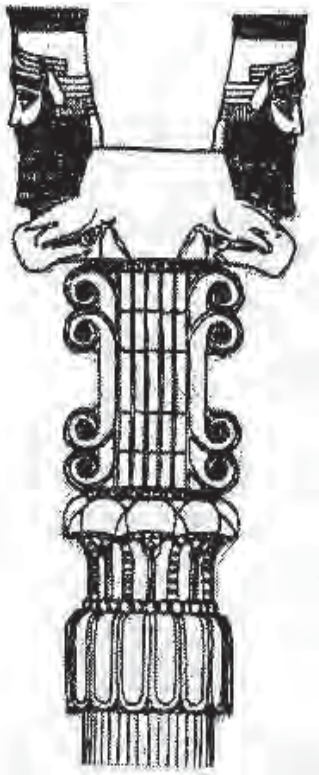
ستون‌های بزرگ آپادانا از یکدیگر فاصله زیادی دارند (حدود ۹ متر) و این به فضای بین ستون‌ها نسبتی احساساتی- و در زمان خودش- بی‌سابقه می‌دهد.

احساس تعالی و روحانیتی پدید می‌آورد، که حس آزادی و رهایی از مادیت را القا می‌کند که مغایر با کاخ‌های تا حدی ناهنجار و زیگورات‌های حجیم و بی‌روح بین‌النهرین یا معابد تاریک و دل‌گیر مصر است. ستون‌های آپادانا تخت جمشید که فراخ و دلگش است، روح آزاد، منطقی، انسانی و متعالی است. (پوپ، ۱۳۸۲، ۳۹) نقوش پایه ستون‌های آن ترکیبی از خطوط آرامش بخش منحنی گلبرگ مانند و خطوط نیرومند و مستقیم شکل مثلثی در انتهای گلبرگ‌های واژگون بر حجم پایه ستون است. اعتدال بین این خطوط ترکیبی از آرامش و قدرت را نشان می‌دهد.

ستون‌های دروازه ملل و نقش‌های پایه ستون‌ها دارای عنصرهای تصویری هندسی گوشه‌دار و ساده هستند.

۱- مصریان باستان می‌پنداشتند نخست، جهان از اقیانوس آغازین پر بوده است و این اقیانوس، نون نام داشت (num) نون را آغاز و انجامی نبود. از این دیدگاه نون همه جاگیر و همانند تخم کیهانی بود. (bpdanesh.it)

۲- آپام نیا ۲ یا ایزد آپام نیا ۲، که به نام بُرز ایزد نیز خوانده شده است. از ایزدان قدیمی در آئین مزدیسنا است که در ویده‌ها به معنای خدای آب‌ها آمده و در اوستا با عنوان فرزند آب‌ها از وی یاد شده است. (سودآور، ۱۳۸۴، ۱۷۲)

تصویر ۲۰- سرستون با نقش گاو _ مرد، ماخذ: دادور و مبینی، ۱۳۸۸، ۷۴

تصویر ۱۸- سرستون با نقش سرعقاب، ماخذ: زنجانی، ۲۵۸، ۱۳۸۰

تصویر ۱۹- سرستون با نقش شیر دال، ماخذ: همان، ۲۵۹

مهر پشت آمده، صفت مهر است. (برومند، ۱۳۸۱، ۸۶)
۲- گاو: معانی نمادین: باروری، پایداری با ثروت، حاصل خیزی، کار، آگاهی، گرما، وفور، خلاقیت و قدرت زندگی می باشد. (جایز، ۱۳۷۰، ۱۰۹) سرستون های به شکل گاو به داستان آفرینش و گاو نخستین اشاره دارد (قائم مقامی، ۱۳۴۵، ۱۱۴) گاو زمین در افسانه های آریایی گاو مقدس، نماینده قدرت و نیرو است.

گاو در اساطیر ایران نماد ماه است و با باروری زمین ارتباط دارد. در تصویر عالم اساطیری قطرات اولیه باران زمین را به هفت بخش تقسیم و آدمیان بر پشت گاوی آسمانی به نام سرشوک سفر می کردند. در ایران باستان شاخ گاو ماده علامت عقل، خورشید یا ماه بوده است. در سرتاسر خاور نزدیک و میانه گاو علامت حاصل خیزی و قدرت به شمار می رفت (عبداللهیان، ۱۳۷۸، ۶۳) نقش گاو در سرستون های تخت جمشید بیشترین کاربرد را داشته است. (تصویر ۱۶)

۳- شیر: معانی نمادین: آتش، پرتو خورشید، پیروزی، دلاوری، شجاعت، قدرت، غرور سلطنت، روح زندگی، پارسایی و عقل است. نقش شیر و مجسمه آن که در آثار گوناگون دوره هخامنشی به کار رفته، نمودار قدرت و نیرو و شجاعت و دلاوری و نشانه امتیاز هخامنشی ها و آریایی ها بوده است. نقش این حیوان در پله های آپادانا و کاخ مرکزی تچر (تالار آینه) و هدیش، همه جا در حالی که به گاوی حمله

نگاره های تخت جمشید بسیار دیده می شود. همچنین این گل با آب ارتباط دارد و نماد آناهیتا ایزدبانوی آب های روان است. نماد مفهومی گل نیلوفر در تمام نگاره ها یک اندیشه ماورایی و اعتقاد به قدرتی لایزال را تداعی می کند. این گل را گاهی با هشت پر (آیین بودایی) (تصویر ۱۵) و گاهی دوازده گلبرگ (نقوش تخت جمشید) نشان می دهند. گل نیلوفر نماد ابدیت است. در برخی باورها دوازده گلبرگ به تعداد دوازده ماه سال می باشد. در باور اقوام ایرانی سه گانه اهورامزدا، میترا و آناهیتا به ترتیب با سرو، نخل و نیلوفر مربوط می شوند. (باقری، ۱۳۸۹، ۱۱۵-۱۱۶)

جنبه تقدس نیلوفر به محیط آبی آن بر می گردد. آب نماد باستانی اقیانوس کهن است که کیهان از آن آفریده شد. نیلوفر در سپیده دم باز و در هنگام غروب بسته می شود و به خورشید شباهت دارد. خورشید خود منبع الهی حیات است و از این رو گل نیلوفر مظهر تجدد حیات خورشیدی به شمار می رود. پس مظهر همه روشن گری ها، آفرینش، باوری، تجدد حیات و بی مرگی است. نیلوفر نماد کمال است، زیر برگ ها، گل ها و میوه اش دایره ای شکل هستند و دایره خود از این جهت که کامل ترین شکل است، نشانه کمال به شمار می آید. (باقری، ۱۳۸۹، ۱۱۳) در آثار زبان فارسی و ادبیات ایرانی که خود دنباله فرهنگ باستانی ایران است، نیلوفر نماد خورشید پرستی و گل خورشید (مهر) است. همچنین نیلوفر نماد وفا و پیمان نیز هست و پیمان به گونه ای که در

جدول ۱- انواع نمادهای قدرت در ستون‌های هخامنشی

ردیف	نقش	نماد	تصویر
۱	گل نیلوفر	نماد ظهور آفتاب، پیمان و عهد	
۲	گاو	نماد حاصل خیزی، نیروی بدنی، کار	
۳	شیر	شجاعت، قدرت، نگهبان	
۴	عقاب	توانایی جلال و عظمت	
۵	گریفین یا شیردال	هوشیاری، مقاومت	
۶	گاو مرد	قدرت و تفکر	

شیر در بسیاری از نقوش ایران به عنوان نیروی پادشاهی مهاجم که مغلوب می‌شود یا به عنوان خورشید و گرما مورد احترام است. شکار شیر در نقوش ایران تسلط و شجاعت شاهان را نشان می‌دهد. سر ستون‌های تخت جمشید بانقش شیر در تالار آپادانا رو به شرق قرار دارد. (تصویر ۱۷)

۴- عقاب: هخامنشیان عقاب را نشانه نیرومندی و توانایی و مظهر جلال و عظمت می‌دانستند. پرش این پرنده بزرگ و قوی را به فال نیک می‌گرفتند و پرچی از طلا با این نقش ترتیب داده بودند که در لشکر کشی‌های شاهان هخامنشی، پیشاپیش سپاه بر سر نیزه بلندی در تالار بوده است. عقاب همچون شیر که نیرومندترین حیوانات روی زمین

ور گردیده و در درگاه سنگی اطاق‌های شرقی کاخ تچر، و در حاشیه بالای نقوش درگاه‌های کاخ صد ستون سنگی، و دسته‌های اورنگ شاهنشاهی بر فراز آرامگاه‌ها و درگاه‌ها و همچنین در چند مجسمه‌های فلزی و سنگی و ساغرهای طلا (ریتون) و دستبندها و روی غلاف خنجرها و حاشیه پایین لباس‌ها و روی کاشی‌های تزئینی تالارهای شوش و روی مهر داریوش بزرگ، همه جا طراحی و نمودار گردیده است. (سامی، ۱۳۴۸، ۱۲۴)

شیران نیز نگهبانان نمادین پرستشگاه‌ها و قصرها و آرامگاه‌ها بودند و تصور می‌رفت درنده خویی آن‌ها موجب دور کردن تاثیرات زیان آور می‌شد. (جابز، ۱۳۷۰، ۷۵، ۶۲)

گرفین را به عنوان طلسمی که ارواح شرور و جادوگران را دور می ساخته با خود حمل می کردند. (جانب، ۱۳۷۰، ۱۵۵) این موجود تخیلی را عیلامی ها به عنوان محافظ معابد ابداع کردند و سپس از ایران به مصر و بین النهرین نیز راه یافت و در سر ستون های تخت جمشید نمادی از قدرت می باشد. (تصویر ۱۹)

۶- گاو-مرد: جانور تخیلی با سر و تنه انسان، شاخ ها، نیم تنه و پاهای گاو که از نیمه دوم هزاره سوم قبل از میلاد در سراسر بین النهرین و عیلام عمومیت یافت. این موجود ترکیبی نمایانگر قدرت (بدن گاو) و تفکر (سر انسان) بود. نقش گاو-مرد بر روی مهرهای عیلام برگرفته از اسطوره گیلگمش و انکیدو (نیمه انسان - نیمه گاو) قهرمان سومری که در جدال با شیر یا گاو میش ترسیم شده است. (Black, 1992, 51)

نقش گاو - مرد همانند همتای خود در بین النهرین در فهرست جانوران نیکوکار و دشمن بدی ها و پلیدی ها ذکر شده است. زیرا در باورهای مذهبی سومر وظیفه جلوگیری از نیروهای ویران گر آسمانی به عهده گاو - مرد و پهلوان بود. سر ستون های هخامنشی با این نقش نمادی از قدرت ذهنی و جسمی پادشاهان در اداره سرزمین های می باشد. (دادور و مبینی، ۱۳۸۸، ۷۴) (تصویر ۲۰)

محسوب می شود، قوی ترین و بلند پایه ترین پرندگان است، از همین نظر در اغلب نقوش در جاهای مناسب به کار رفته و یا نشانه هایی از آن ها برای خود انتخاب کرده اند.

از مورخین قدیم هرودوت در مورد عقاب و قدر و منزلت آن در بین ایرانیان سخن گفته و سپس گزنفون در بخشی از کوروش نامه و نیز در کتاب «آناکسیس» ضمن تشریفات اردوکشی کوروش کوچک و اردشیر دوم به درفش شاهی (عقاب زرین با بال گشوده) اشاره نموده است. (سامی، ۱۳۴۸، ۱۰۳) در تخت جمشید نقش سرستون به شکل شیر دال با ترکیبی از سر عقاب و بدن شیر نمایان است. (تصویر ۱۸)

۵- گریفون یا شیر دال و معانی نمادین آن: آگاهی، استقامت، جرات، روشنفکری، شجاعت و عقل است. نقش گرفین از نیمه دوم هزاره چهارم پیش از میلاد بر روی مهرهای عیلام ظاهر شده که به عنوان نگهبان حیوانات می باشد. (دادور و مبینی، ۱۳۸۸، ۷۶-۷۷)

مترادف فارسی آن شیر-دال، یک واژه یونانی است که از سده ها وسطی در اروپا رواج یافت. جانور افسانه ای با بدن شیر، سر و بال های عقاب، با گوش های کشیده به طرف جلو به مفهوم هوشیاری، وظیفه اش مراقبت از گنج بوده و از این رو وی را نشانه محافظت و مراقبت می دانستند. شکل

نتیجه

هنرمند هخامنشی تحت مدیریت هنری منسجم درباری نگرشی خاص به خلق آثار هنری داشت و هنرمند معمار نیز از این قاعده مستثنی نیست. هدف معمار ساخت چیزی است که معنای ظاهری و باطنی داشته باشد. از این روی معیار های نوین زیبایی شناسی در معماری ستون ها به منظور نمایش مفاهیم سیاسی شاهان هخامنشی به کار می رود. استفاده از ستون در معماری هخامنشی یک تحول هنرمندانه در بهره گیری از معماری بود و علاوه بر جنبه زیبای شناختی، به القای قدرت و عظمت امپراتوری هخامنشی کمک شایانی می نمود. وجود سبک های متفاوت در ستون های هخامنشی نشان از تأثیرات متقابل هنر سایر ملل در معماری ستون سازی هخامنشی دارد. اما در شیوه ساخت سرستون های هخامنشی نقوشی به کار رفته که ابداع هنرمند ایرانی است. معمار هخامنشی با تلفیق و کسب مهارت های ملل دیگر و استفاده از نبوغ و خلاقیت هنری ستون هایی منحصر به فرد با ویژگی و اصالت ایرانی خلق کرد. چیدمان و نقوش ستون ها در تالارها، فضای مقدسی را نمایش می دهد که از تصاویر دینی و بنیادی مردم خاور نزدیک به شمار می رفت، پایه آن ها به شکل جام های وارونه نیلوفر آبی است که مظهر کمال و نیروی حیات بخش بود. سرستون های تخت جمشید به سر جانوران پشت در پشت منتهی می شود. گاو نر نشانه بسیار مقدس نیروهای خلاق اولیه بود و در معماری هخامنشی به طور نمادین درختان محافظی را بارور می ساخت که به صورت ستون ها نمایش داده می شدند. همین فکر، با هزاران آرایش گل آفتابگردان که به طور سنتی نماد خورشید و تقاضایی برای نیروی زندگی بخش آن بود، نمایش داده شده و جاودانگی و زوال ناپذیری در ستون های هخامنشی نمایان است. نقوش پایه ستون ها با مکان قرارگیری آن ها ارتباط معنایی دارند. نقش پایه ستون های با خط های شکسته

و نوک تیز دروازه ملل، حس قدرت و نیرو را بیش تر از جنبه تزئینی القا می کند. از دلایل بلند ساختن ستون ها القا عظمت و شکوه بیش تر است و این که قدرت شاهان را به بیننده و کسانی که به کاخ می آمدند بیش تر نشان دهد. شاهان برپایی کاخ ها را نمایشی از قدرت و اطاعت از اهورامزدا می دانستند و بر پایه ستون های کاخ ها که نمادی از اقتدار و شکوه شاهنشاهی بود، کتیبه های شان حک شده است. استفاده از نقوش شیر، گاو، گاو مرد و شیردال بر سر ستون ها نشان از علاقه پادشاهان هخامنشی به نمایش قدرت و عظمت پادشاهی دارد. تکرار ستون های کاخ ها بر نمای مقبره شاهان، اقتدار، استواری و فرمانروایی شاه را حتی پس از مرگ نشان می دهد. ستون های هخامنشی با ابعاد عظیم و به کارگیری نمادهای قدرت، اهداف سیاسی شاهان را در جهت نمایش شکوه و عظمت شاهنشاهی به مخاطبان نشان می دهند و میل به قدرت و جاودانگی همواره در باورها و اعتقادات هخامنشیان به روشنی قابل رویت است.

منابع و ماخذ

- الن، لیندزی، تاریخ امپراطوری ایران، ترجمه عیسی عبدی، نشر امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۸.
- باقری، مهناز، بازتاب اندیشه های دینی در نگاره های هخامنشی، نشر امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۹.
- بروسیوس، ماریا، شاهنشاهی هخامنشی از کوروش بزرگ تا اردشیر اول، ترجمه: هایدی مشایخ، نشر ماهی، تهران، ۱۳۸۸.
- برومند سعید، جواد، تخت جمشید پرستشگاه خورشید، نشر عماد، شیراز، ۱۳۸۱.
- پرادا، ایدت، هنر ایران باستان، ترجمه یوسف مجیدزاده، نشر دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۸۳.
- پوپ، آرتور، معماری ایران، ترجمه غلامحسین صدری، انتشارات فرهنگیان، تهران، ۱۳۸۲.
- پور عبدالله، حبیب الله، تخت جمشید از نگاه دیگر، نشر بنیاد فارس شناسی، شیراز، ۱۳۷۷.
- تجویدی، اکبر، نکاتی چند درباره طرح و شیوه های ساختمانی عصر هخامنشی، مجله فرهنگ معماری ایران، ش ۲ و ۳، نشر سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران، تهران، ۱۳۵۵.
- جابر، گرتروود، سمبل ها (بخش جانوران)، ترجمه محمدرضا بقاپور، نشر مترجم، تهران، ۱۳۷۰.
- دادور، ابوالقاسم و مهتاب مبینی، جانوران ترکیبی در هنر ایران باستان، نشر دانشگاه الزهراء، تهران، ۱۳۸۸.
- راستی، مهران و محمد خزایی، نقوش پایه ستون های تخت جمشید، مجله ماه هنر، ش ۱۵۱، ۱۳۹۰.
- رجبی، پرویز، تخت جمشید بارگاه تاریخ، نشر یساولی، تهران، ۱۳۷۸.
- رف، مایکل، نقش برجسته ها و حجاران تخت جمشید، نشر سازمان میراث فرهنگی، تهران، ۱۳۸۱.
- زنجان، محمود، تاریخ تمدن ایران باستان، نشر آشیانه کتاب، تهران، ۱۳۸۰.
- سامی، علی، پاسارگاد یا قدیمی ترین پایتخت کشور شاهنشاهی ایران، انتشارات معرفت، شیراز، ۱۳۳۰.
- سامی، علی، گزارش های باستانشناختی جلد چهارم، انتشارات برنا، شیراز، ۱۳۳۸.
- سامی، علی، پایتخت های شاهنشاهان هخامنشی (شوش - تخت جمشید - هکمتانه)، نشر دانشگاه پهلوی، تهران، ۱۳۴۸.
- سرفران، علی اکبر و به همن فیروزمندی، باستانشناسی و هنر دوران تاریخی ماد و هخامنشی، اشکانی، ساسانی، نشر مارلیک، تهران، ۱۳۸۵.
- سودآور، ابوالعلاء، فره ایزدی در آیین پادشاهی ایران باستان، نشر نی، تهران، ۱۳۸۴.
- شکاری نیری، جواد، معماری صخره ای در آذربایجان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.
- شهبازی، شاپور، راهنمای مستند تخت جمشید، نشر سفیران، تهران، ۱۳۸۹.
- عبداللهیان، بهناز، مفاهیم نمادهای مهر و ماه در سفالینه های پیش از تاریخ، مجله هنر نامه، ۱ (۲)، ۱۳۷۸.
- غفوری، ام البنین. تاثیر متقابل هنر معماری یونان، آسیای صغیر و هخامنشی، پایان نامه کارشناسی

ارشد باستان شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، (منتشر نشده)، ۱۳۸۱.

فیروز مندی، به همن و ستارخالدیان و حیدری، نگرشی به جایگاه ستون در معماری هخامنشی، نشریه باستان پژوه، سال دهم، شماره ۱۷، دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.

قائم مقامی، جهانگیر، شیر و نقش آن در معتقدات آریایی‌ها، مجله بررسی‌های تاریخی، ش ۳، ۱۳۴۵.

کخ، هاید ماری، از زبان داریوش، ترجمه پرویز رجبی، نشر کارنگ، تهران، ۱۳۸۰.

کوه کن علی آبادی، محمد رضا، هخامنشیان و مصر، پایان نامه کارشناسی ارشد تاریخ دانشگاه تهران (منتشر نشده)، ۱۳۸۵.

گیرشمن، رومن، هنر ایران در دوران ماد و هخامنشی، ترجمه عیسی بهنام، نشر کتاب، تهران، ۱۳۴۶.

محمد پناه، بهنام کهن دیار، نشر سبزان، تهران، ۱۳۸۶.

محمودی اکبر، نقش ستون در معماری هخامنشی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی (منتشر نشده)، ۱۳۷۷.

میرداودی، پیرزاد، سیر تحول ستون‌های تاریخی و تاثیر آن بر ستون‌های صدر اسلام، پایان نامه کارشناسی ارشد گروه باستان شناسی دانشگاه تهران، (منتشر نشده) ۱۳۷۴.

میر فتاح، علی اصغر، ستون و سیر تکامل آن در معماری ایران (از آغاز تا پایان دوره هخامنشیان)، پایان نامه کارشناسی ارشد گروه باستان شناسی دانشگاه تهران، (منتشر نشده) ۱۳۴۸.

ولایتی، رحیم، تاثیر هنر ملل تابعه امپراتوری هخامنشیان بر هنر معماری آن‌ها، مجله باغ نظر، سال هفتم، ش ۱۴، ۱۳۸۹.

هرتسفلد، ارنست، ایران در شرق باستان، ترجمه همایون صنعتی زاده، نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۸۱.

Black, Jeemy and Anthony green .Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia. Britain : British museum press, 1992.

frankfort, H .The Art and Architecture of The Ancient Orient, The Pelican History of Art, 1954.

Herzfeld, E . Iran in the ancient East: archaeological studies presented in the lowell lectures at Boston, London Oxford University Press New York Oxford University Press, 1941.

Katruk, Vera Sohrab , Analysis of Achaemenian Architecture, 1975.

www.aftab.ir

www.wikipedia.org